

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Дейнека Наталя Володимирівна

УДК 94 (477.1-14+478-074=135.1) "1941-1944": 355.425.4

**БОРОТЬБА ПІДПІЛЬНИКІВ І ПАРТИЗАН ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ І МОЛДАВІ ПРОТИ РУМУНСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО
РЕЖИМУ (1941-1944 РР.)**

07.00.02 – всесвітня історія

ТЗ(ЧУК)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

01.10.08

НЕ ОНУ

1535763

Одеса – 2007

Редс
126 647

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі історії та світової політики Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
заслужений працівник науки України
Якупов Назим Мухаметзянович
професор кафедри історії та світової політики
Інституту соціальних наук
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

Офіційні опоненти – доктор історичних наук, професор
заслужений працівник освіти України
Кравченко Володимир Іванович,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Донецького юридичного інституту
Луганського державного університету
внутрішніх справ

кандидат історичних наук,
Гречуха Іван Васильович
науковий співробітник музею
Одеського національного
політехнічного університету

Захист відбудеться *17 вересня 2007 року* о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.051.08 при Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова за адресою: 65000 м. Одеса вул. Єлисаветинська (Щепкіна) 12, ауд. 9

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за адресою: 65000 м. Одеса вул. Преображенська, 24

Автореферат розіслано *17 вересня* 2007 року.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради, професор

Дзиговський О. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Друга світова війна – одна з найбільших трагедій ХХ століття. Вона залишила свій слід і в історичній долі українського народу, який зазнав величезних людських, моральних та матеріальних втрат.

У Радянському Союзі людські жертви становили майже половину втрат усіх учасників війни. Історія минулої війни стала полем гострої ідеологічної боротьби. На сьогоднішній день заперечується вирішальна роль Радянського Союзу в розгромі фашистської Німеччини та її союзників, применшується роль українського народу, зокрема підпільників і партизан, у боротьбі з окупантами.

Тому тема війни залишається і надалі однією з найбільш актуальних. Не дивлячись на те, що загальні питання війни та її аспектів знайшли відображення в науковій літературі і мемуарних виданнях, на сьогодні є ще значна частина недосліджених і напівзабутих сторінок цієї трагедії людства.

Вивчення окремих подій Великої Вітчизняної війни, окупаційного режиму і підпільно-партизанської боротьби – це розкриття досвіду минулого, дослідження якого є необхідним для того, щоб не допустити його повторення в майбутньому.

Проблема вивчення окупаційного режиму і підпільно-партизанської боротьби в південно-західній Україні (в зонах румунської окупації) та Молдавії є актуальною ще й тому, що нині з'явилась можливість комплексного аналізу досліджуваних питань з урахуванням їх регіональних особливостей на основі вивчення широкого спектру нових документів і матеріалів, до яких історики отримали доступ, а також із зняттям табу з деяких питань досліджуваної теми.

З огляду на це, досить актуальним виглядає дослідження досвіду закономірностей боротьби підпільників і партизан на різних етапах її становлення і розвитку з урахуванням конкретних особливостей тих чи інших місцевостей. Велика увага в цьому контексті приділена складу учасників груп, їх внесок у розгром ворога та наближення дня визволення окупованих територій південно-західної України і Молдавії від загарбників.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація має зв'язок з науковою програмою Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Україна в світовому політичному процесі: історичний досвід, проблеми, пошуки» (№ державної реєстрації 010П008292).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з початку Великої Вітчизняної війни до завершення визволення Молдавії від фашистських загарбників 24 серпня 1944 року та південно-західної України, коли у вересні 1944 року була повністю звільнена від окупантів Чернівецька область.

Територіально дисертаційна робота охоплює межі сучасної південно-західної України (південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської, Одеську, Чернівецьку області) та Молдавії, оскільки дані території в роки війни були підконтрольні румунській адміністрації і входили до складу трьох губернаторств: «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрія» (за адміністративним поділом станом

на 1941-1944 рр.).

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є процес встановлення та діяльності представників румунської окупаційної адміністрації на територіях, які були загарбані Румунією і насильно включені до складу новостворених губернаторств.

Предметом дослідження є боротьба проти окупаційного режиму підпільників і партизан південно-західної України і Молдавії, що входили у три губернаторства, на які розповсюджувалась влада фашистського режиму Румунії: «Бессарабія», «Буковина», «Трансністрія» (два перші увійшли до складу Румунського Королівства, а на останнє Румунія отримала лише німецький мандат на тимчасове управління даними територіями).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є аналіз окупаційного режиму і підпільно-партизанської боротьби на територіях південно-західної України та Молдавії, які з 1941 по 1944 роки входили до зони румунської окупації.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні завдання:

- дати характеристику впровадження та сутності румунського окупаційного режиму на територіях південно-західної України і Молдавії;
- показати дії представників румунської адміністрації стосовно запровадження рабсько-кріпосницької праці для місцевого населення;
- охарактеризувати «новий порядок» на окупованих територіях в сферах культури, освіти та релігії;
- розкрити сторінки геноциду проти мирного місцевого населення, євреїв та циган;
- показати нанесені окупантами матеріальні збитки в різних сферах народного господарства на територіях, що в роки війни були примусово включені в губернаторства «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрія», виявити прізвища винуватців за скоєні злочини;
- розкрити сторінки зародження радянського підпільно-партизанського руху. Дати характеристику створення та діяльності одиноких підпільних груп в перший період війни;
- показати процес активізації діяльності підпільних груп і партизанських загонів та дати аналіз їх боротьби проти ворога в період корінного перелому у Другій світовій війні;
- проаналізувати історію створення молдавських партизанських з'єднань, та показати їх роль і місце у боротьбі проти окупантів;
- в порівняльному аспекті висвітлити події розвитку підпільно-партизанської боротьби на територіях південно-західної України і Молдавії, які входили до складу різних губернаторств;
- розкрити роль і місце підпільних груп, організацій, партизанських загонів та з'єднань, що діяли на окупованих територіях в період визволення від ворога південно-західної України і Молдавії.

Наукова новизна роботи. В дисертації на основі нових і вже відомих джерел та літератури комплексно досліджуються проблеми окупаційного режиму і підпільно-партизанської боротьби на територіях південно-західної України і Молдавії, які в роки війни були під управлінням румунської адміністрації.

Автор ґрунтовно розкриває встановлення окупаційного режиму в різних сферах життя на загарбаних територіях південно-західної України та Молдавії. В порівняльному аналізі всебічно розкрито становлення та розвиток підпільно-партизанської боротьби на територіях всіх трьох вищезазначених губернаторств.

На основі архівних документів визначена велика кількість підпільних груп, які діяли на вказаних територіях, наведено імена тих патріотів, які входили до їх складу, боролись у партизанських загонах і були раніше невідомі.

Головні положення дисертації, які виносяться на захист:

- окупаційний режим, встановлений у формі «нового порядку» на територіях України і Молдавії, ставив за мету – штучно розчленувати загарбані землі, частково винищити місцеве населення (особливо на Україні), а також євреїв і циган;
- загарбниками були ліквідовані радянські і партійні органи влади, громадські організації та була створена окупаційна адміністрація;
- окупаційний режим базувався на примусовій підневільній праці для всього місцевого населення (за виключенням населення німецьких поселень);
- для утримання в покорі населення підкорених народів на загарбаних територіях окупанти створили цілу систему контролюючих і каральних органів;
- окупаційний режим завдав величезних збитків промисловості, сільському господарству, освіті, культурі тощо південно-західної України і Молдавії;
- незважаючи на репресії населення окупованих територій чинило опір ворогу у складі підпільно-патріотичних груп і організацій, партизанських формувань;
- їх організація проходила в складних умовах. На початковому етапі війни виникали і діяли окремі підпільні групи, боротьба яких мала неорганізований характер;
- з початку 1943 року, коли відбулося формування вищих органів управління партизанським рухом, активізувалася підпільно-партизанська боротьба на території південно-західної України і Молдавії;
- до 1944 року в Молдавії опір ворогу, через низку чинників, був слабкішим. І лише з другої половини 1943 року на вказаних територіях розгорнулася партизанська боротьба;
- більш активно процес створення і діяльності підпільно-партизанських груп та загонів відбувався на українських землях.

Методи дослідження визначені відповідно до поставленої мети і завдань дисертаційної роботи, в основі яких лежить принцип історизму та науковості. Всебічне вивчення проблеми з урахуванням особливостей окупаційного режиму і підпільно-партизанської боротьби в кожному із губернаторств зумовило застосування проблемно-тематичного, системного та порівняльно-історичного

методів у дослідженні сукупності факторів, що визначали політику окупантів щодо населення завойованих територій і впливали на розгортання всенародної боротьби проти ворога.

Метод конкретного історіографічного аналізу дозволив всебічно висвітлити стан опрацювання проблеми.

Джерелознавчий аналіз сприяв визначенню достовірності джерел, що дозволило об'єктивно викласти наукові положення дисертації. Для вивчення та виокремлення фактів, подій і явищ використано синхронний метод. При дослідженні підпільно-партизанської боротьби народних мас проти окупантів застосовано метод прогресії та ретрогресії, що дав можливість на основі матеріалів різних періодів вчинення опору окупантам визначити його динаміку, якої зазнала боротьба підпільників і партизан протягом досліджуваного періоду.

Аналіз учасників вчинення опору загарбникам, використання ними різноманітних методів і форм боротьби викликали необхідність використання методик історичної статистики та демографії. Різноманітність вивчення стосунків патріотів зумовила застосування і міждисциплінарного підходу.

Дисертацію побудовано на принципах методологічного плюралізму в єдності всіх його основних компонентів.

Практичне значення дослідження. Дисертаційна робота має велике практичне значення, оскільки досвід війни була і надалі залишається однією з найбільш важливих тем в житті людства. Це пов'язано з тим, що в світі майже кожного дня відбуваються військові конфлікти чи війни, що призводять до руйнації та смерті. Для людини XXI століття важливим є вивчення хронології подій минулих воєн, їх причини та наслідки. Це дасть змогу застерегти і запобігти виникненню подібних трагедій у світовому масштабі на майбутнє.

Матеріали дисертації можуть бути використані при написанні робіт з всесвітньої історії та історії України періоду Другої світової і Великої Вітчизняної воєн. Також, дана праця може бути використана у вищій та середній школі для вивчення подій Великої Вітчизняної війни; у виховних та патріотичних цілях; як навчальний посібник для викладачів, вчителів, студентів, учнів та широкої громадськості.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені у доповідях і повідомленнях на наукових конференціях: на Обласній науково-методичній конференції «Історія Великої Вітчизняної війни – невичерпне джерело виховання патріотизму» (м. Одеса, лютий 2005 року), Міжнародній конференції «Велич подвигу народного» (м. Одеса, 8 квітня 2005 року), Міжнародній конференції «Великая Отечественная война в контексте истории XX в.» (Росія, м. Сочі, 27-31 травня 2005 року), Міжнародній науково-теоретичній конференції «Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр.: сучасні проблеми історичної освіти і науки» (м. Дніпропетровськ, 12-13 травня 2005 року), Міжнародній науковій конференції «Краєзнавство і учитель - 2006» (м. Харків, 28 лютого 2006 року), Міжнародній науковій конференції «Краєзнавство і учитель -

2007» (м. Харків, 28 лютого 2007 року), в періодичних виданнях та матеріалах конференцій.

Публікацій, в яких відображено різноманітні аспекти дисертаційного дослідження, нараховується сім. З них, чотири, у фахових виданнях з історичних наук, що відповідають вимогам ВАК України.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків. Обсяг дисертації становить 176 сторінок тексту, список використаних джерел та літератури (421 найменування) – 37 сторінок, додатки – 27 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, сформульовані мета і завдання роботи, її наукова новизна, практичне значення, визначені хронологічні та географічні рамки дослідження, розкривається апробація дисертації.

Перший розділ «Історіографія та джерельна база проблеми» присвячений аналізу джерел та літератури з теми дисертаційного дослідження. В ньому розкривається рівень історіографічного опрацювання теми, наведено джерельну базу з проблеми

Перші публікації воєнних років, які існували у підпільних і партизанських листках, статтях у періодичних виданнях дали поштовх дослідникам для висвітлення історії Великої Вітчизняної війни.

Основною тематикою робіт післявоєнного періоду було висвітлення патріотизму та героїзму радянського народу, який переміг німецько-румунських окупантів. Серед загальних науково-публіцистичних видань, одними із перших були опубліковані праці І. І. Слінько, В. І. Клокова, І. Кулик, Г. П. Косьменко та І. Т. Мартиненко¹.

Якщо у перші післявоєнні роки публікації здебільшого носили описовий характер подій, то вже з початку 60-х років, коли завершилася масова передача в архіви документів і матеріалів воєнних років, почали виходити роботи дослідницького характеру. Основна увага зосереджувалась на виявленні відомостей про невідомі підпільні групи та партизанські загони, розкритті причин розгортання боротьби з окупантами та аналіз її форм і методів.

Історична наука того періоду у питаннях, які ми досліджуємо, представлена публікаціями С. Вольського, М. Зотова, В. Єгорова, А. Рогожина, Г. Марцишек, Ю. Демченка, В. Нем'ятого. В своїх доробках автори аналізують стан «малої війни» саме на територіях Одещини і Миколаївщини, що входили до складу губернаторства «Трансністрія», при цьому незначну інформацію дають вони з окупаційного режиму. У працях, відображаючи події підпільно-партизанської боротьби проти окупантів,

1. Косьменко Г. П., Мартиненко І. Т. Українські підпільні комсомольські організації в період Великої Вітчизняної війни 1944-1945 рр. – В 3-х тт. – т.3. – Київ-Львів: Радянська школа, 1952; Клоков М. В., Слінько І., Кулик І. Народна боротьба на Україні в роки Великої Вітчизняної війни. – Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1957. – 236 с.

основна увага зосереджувалася на висвітленні героїзму місцевих патріотів².

Молдавська історіографія також представлена невеликою кількістю досліджень, які також висвітлювали стан боротьби народних месників на молдавських землях. Це публікації Л. Латьєвої та В. Коваленка. М. Лебедев дослідив події в Румунії у 30-ті роки ХХ століття, які вплинули на хід воєнних подій³.

Доробки історичної науки з початку 70-х років ХХ століття розпочали наступний період, який характеризується появою нових дослідницьких робіт, де висвітлювалася не лише боротьба народних месників, але і різні аспекти окупаційного режиму. Серед таких робіт, в яких давався аналіз досліджуваным питанням на території Молдавії необхідно назвати публікації С. Афтенюка, Д. Єліна, А. Коренева, І. Левіта. Окремі аспекти «малої війни» на молдавських землях висвітлювали також Н. Туфар і Т. Цопа⁴. Окрім цього, в дослідженнях Б. Колкера та І. Левіта проводився аналіз радянсько-румунських відносин до 1941 року, вступу та участі Румунії у війні на боці Німеччини⁵.

Дослідженням окупаційного режиму та радянського підпілля і партизанської боротьби на Буковині займався С. І. Комарницький, що знайшло відображення в його вагомій публікації⁶.

2. Вольский С. А. В Одесских катакомбах. (Герои подполья: О подпольной борьбе советских патриотов в тылу немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны). – 2-е изд. – Вып. 1. – Москва, 1966. – С. 341-382; Демченко Ю. Герои «Партизанской искры». – Одесса: Маяк, 1968. – 72 с.; Зотов М. І. Наперекір смерті. – Одеса: Маяк, 1966. – 135 с.; Немятай В. Н. Дела бессмертные. – Одеса: Маяк, 1967. – 52 с.; Марцишек Г. П. Мы на своей земле. Воспоминания о партизанском отряде Героя Советского Союза В. А. Молодцова (Бадаева). – Одесса: Книжное издательство, 1959. – 170 с.; ил.; Егоров В., Зотов Н., Рогожин А. Пароль – бессмертие. – Одеса: Маяк, 1968. – 204 с.; ил.

3. Латьева Л. Орлы остаются в небе. – Кишинев: Лумина, 1966. – 151 с.; Коваленко В. По лесным тропам// В боях за Молдавию (1941-1944). Сборник статей. – В 2-х кн. – Кн. 1. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964; Лебедев Н. И. «Железная гвардия» Кароль II и Гитлер. – Москва: Политиздат, 1968. – 230 с.

4. Афтенюк С., Елин Д., Корнев А., Левит И. Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941-1945 гг. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1970. – 422 с.; Афтенюк С. На пути к победе над фашистскими захватчиками. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. – 193 с.; Елин Д. Д. Партизаны Молдавии. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974. – 224 с.; Корнев А., Левит И. В огне войны крепла дружба народов. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1969. – 83 с.; Левит И. Э. Крах политики агрессии диктатуры Антонеску 19.XI.1942. – 23.VIII.1944. – Кишинев: Штинца, 1983. – 376 с.; Туфар Н. Бойцы подполья. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1976. – 76 с.; Цопа Т. Командировка в бессмертие. – Москва: Издательство политической литературы, 1985. – 73 с.;

5. Левит И. Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. – Кишинев, 1981. – 197 с.; Колкер Б. М., Левит И. Э. Внешняя политика Румынии и румыно-советские отношения (сентябрь 1939- июнь 1941). – Москва: Политиздат, 1971. – 232 с.; Левит И. Э. Крах политики агрессии диктатуры Антонеску 19.XI.1942. – 23.VIII.1944. – Кишинев: Штинца, 1983. – 376 с.;

6. Комарницький С. І. Радянська Буковина в роки Великої Вітчизняної війни. 1941-1945. – Київ: Наукова думка, 1979. – 135 с.

Ще одним напрямком в історіографії є дослідження історичною наукою робіт, присвячених загальним та регіональним аспектам війни, що вийшли у світ лише у 80-х роках. Це, праці Л. В. Кондратенко, Ю. Г. Перечнева⁷.

З 1985 по 1991 рік історична наука поповнилася невеликою, але вагомою кількістю робіт. Серед них публікація А. Жуковського, який висвітлював «новий порядок» та рух опору на територіях, що входили в зону румунської окупації. Дослідженням соціально-економічного становища в губернаторстві «Трансністрія» та боротьби народних месників займався С. А. Гратинич, висвітленням економічного життя в Молдавії – П. М. Шорников⁸.

Новий етап в історичній науці розпочався з проголошенням незалежності колишніх республік Радянського Союзу, коли науковці отримали можливість працювати із новими документами та матеріалами архівних установ, що були раніше недоступними для широкого загалу.

Велику увагу дослідники зосередили на вивченні долі єврейського населення в роки румунської окупації краю, оскільки ці питання були майже не досліджені. Серед таких публікацій є доробки С. Я. Борового, Д. Дорона, А. І. Круглова, Ф. Левітаса, Д. З. Стародинського, Л. П. Сушона⁹.

За роки незалежності пострадянських держав історіографія поповнилася значною кількістю дослідницьких робіт, в яких відбувалось переосмислення різних подій Великої Вітчизняної війни, аналіз регіональних аспектів тощо. Так, Є. Г. Гальчак у своїх публікаціях аналізує румунський «новий порядок» та долю жителів Вінниччини в роки війни, на Миколаївщині цей процес висвітлює М. М. Шитюк. М. Михайлуца досліджує релігійну ситуацію в «Трансністрії», І. Нікульча, В. П. Щетников досліджують джерельну базу проблеми, розкривають умови існування місцевого населення та соціально-економічний стан на всій території

7. Кондратенко Л. В. Крах экономических планов немецко-фашистских захватчиков на Украине. Историкографический очерк. – Київ: Наукова думка, 1980. – 137 с.; Перечнев Ю. Г. Великая Отечественная война в советской историографии. – Москва: Знание, 1984. – 76 с.

8. Гратинич С. А. На левом берегу Днестра. 1941-1944 гг. – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1985. – 187 с.; Жуковский А. Українські землі під румунською окупацією в часи другої світової війни: Північна Буковина, частина Басарабії, і Трансністрія, 1941-1944// Український історик. – 1987. – № 1-4 (93-96). – С. 83-96.; Шорников П. М. Промышленность и рабочий класс Молдавской ССР в годы Великой Отечественной войны. – Кишинев: Штинца, 1986. – 150 с.

9. Сушон Л. П. Транснистрия: евреи в аду. – Одесса: Юг, 1998. – 432 с.; Боровой С. Я. Гибель еврейского населения Одессы во время фашистской оккупации // Историчні зошити. - № 4. – 1991. – 33 с.; Дорон Д. Кишиневское гетто – последний погром. – Иерусалим: Библиотека Алия, 1991. – 235 с.; Круглов А. И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. – Б. м., 1997. – 100 с.; Левітас Ф. Євреї України в роки Другої світової війни. – Київ: Вирій, 1997; Стародинский Д. З. Одесское гетто. Воспоминания. – Одесса: ТПП «Хайтех», 1991. – 112 с.

губернаторства. Масштаби та особливості підпільно-партизанської боротьби на територіях окремих губернаторств висвітлює Н. М. Якупов¹⁰.

Вивченням вказаних питань на Буковині займаються С. І. Комарницький та І. П. Фостій. Якщо перший із них, аналізуючи «новий порядок» та рух опору, увагу зосереджує на висвітленні радянського підпілля, то І. П. Фостій подає аналіз саме проявів націоналістичної боротьби¹¹.

Регіональні аспекти підпільно-партизанської боротьби в лівобережній Молдавії дослідили А. Н. Верлан, Г. М. Кисельова, Н. М. Руденко, Ю. Н. Феч. Об'єктивне висвітлення боротьби населення Молдавії знайшло відображення в публікації «Они защищали и освобождали Молдову. Боевой колокол памяти» М. В. Гуцула та П. І. Сисоєва¹².

Серед інших зарубіжних досліджень виокремимо публікації О. Веренка, А. Морару, які проводять аналіз подій Великої Вітчизняної війни в контексті румунської історії, серед німецьких – Е. Фолька, дослідження якого є важливим при вивченні подій окупації в «Транснестрії». Щодо релігійної політики окупантів прогаліни частково заповнені дослідженнями А. Н. Петку, а діяльність румунської окупаційної адміністрації в соціально-економічній та культурній сферах життя «Транснестрії» ґрунтовно вивчав Р. Соловей. Окремі дослідники, як, наприклад, молдавський І. Шишкану розглядають румунську окупацію як повернення одвічних

10. Гальчак С. «Східні робітники» з Поділля у Третьюму рейху. – Вінниця: Книга-Вега, 2003. – 344 с.; іл.; Никульча И. Я. Румынский оккупационный режим в Транснистрии (обзор источников)// Записки історичного факультету. – Вип. 5. – Одеса, 1997. – 329 с. – С. 182-188. Михайлуца М. Релігійна політика румунської окупаційної влади в Південній Бессарабії і Транснестрії (кінець 1930-1944 рр.). – Одеса: Оптіма, 2006. – 237 с.; Християнізація по-румунськи в Транснестрії (на матеріалах преси 1942-1943 рр.)// Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів: Логос, 2004. – С. 377-381; Шитюк М. М. Партизанський і підпільний рух на території Миколаївщини в 1941-1944 рр. – Миколаїв, 1996. – 71 с.; Щетников В. П. Одесский университет: 1941-1944 годы// Записки історичного факультету. – Вип. 9. – Одеса, 1999. – С. 266-271; Роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945)// Історія Одеси. – Одеса: Друк, 2002. – С. 397-414.; Якупов Н. М. Великая Отечественная. Крах нацизма. Одеса: Екологія, 2005. – 416 с.; іл.;

11. Комарницький С. І. Вони наближали перемогу: Буковина та буковинці в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. – Чернівці: Місто, 2005. – 272 с.; Фостій І. П. Північна Буковина і Хотинщина у Другій світовій війні 1939-1945 рр. – Чернівці, 2005. – 368 с.;

12. Верлан А. Н. Я. А. Кучеров – руководитель Каменской подпольной организации в годы Великой Отечественной войны// Исторический альманах Приднестровья. – 2004. – № 8. – С. 27-33; Киселева Г. М. Дубоссары. Кровавый сентябрь сорок первого// Исторический альманах Приднестровья. – 1999. – № 3. – С. 105-109; Руденко Н. М. До питання про участь українців у партизанській боротьбі молдавського народу (січень-липень 1944)// Сторінки воєнної історії України. – 2000. – Вип. 4. – С. 27-37; Участь українців і вихідців із України в антифашистській боротьбі молдавського народу// Український історичний журнал. – 1995. – № 3. – С. 52-58; Феч Ю. Н. Тирасполь и тираспольчане в годы Великой Отечественной войны// Исторический альманах Приднестровья. – 2000. – № 4. – С. 55-62; Они защищали и освобождали Молдову. Боевой колокол памяти. (Авторы-сост.: Н. В. Гуцул, П. И. Сисоєв). – Пермь, 2001. – 560 с.

земель до складу Королівства¹³. Серед загальних робіт, є низка публікацій, у яких зазначені питання розглядалися в контексті участі Румунії у Другій світовій війні. Це й дослідження К. Крістеску, А. Петренку, Г. Бузату та інших¹⁴.

Для вирішення завдань дослідження дисертантом була опрацьована значна кількість джерел, серед яких архівні документи, опубліковані джерела, преса окупаційного періоду та епістолярні джерела.

Окремий блок джерел складають збірники документів і матеріалів. Саме в них подаються матеріали про політику окупаційних органів влади на територіях України і Молдавії, про зародження, становлення та розвиток підпільної і партизанської боротьби на українських і молдавських землях¹⁵.

Дисертант звертався до преси окупаційних органів влади, видань радянських організацій. Серед них: газети «Буковина», «Молва», «Одеса», «Одеська газета», «Прибугские известия».

До наукового обігу нами залучені матеріали архівних установ України: Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), державних архівів Вінницької (ДАВО), Одеської (ДАОО), Миколаївської (ДАМО), Чернівецької (ДАЧО) областей, комунальної установи «Ізмаїльський архів» (КУ «ІА») та Молдови: Національний архів Республіки Молдова (НАРМ) та архів суспільно-політичних організацій Республіки Молдова (АСПОМ).

13. Morary A. Istoria romanilor. Basarabia si Transnistria. 1812-1993. – Chisinau, 1995; Hofmann R. Das Ende der volks-deutschen Siedlungen in «Trarisnistrien» im Jahre 1944 // Aus der Arbeit des Bundes-archivs. – Boppard a. Rh., 1977. – S. 447-453; Petcu Adrian Nicolae 1942-1943: Activitatea Bisericii Ortodoxe Romane in Transnistria// Studii si materiale de istorie contemporana. – Inst. de istorie «Nicolae Iorga». – Serie noua. – Vol. 1. – 2002; Misiunea Ortodoxa Romana in Transnistria // Dosarile Istoriei. – № 11 (75). – 2002; Solovej Rodica Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural (19 aug. 1941 – 29 ian. 1944). – Iasi, 2004; Verencea O. Administratia civila romana in Transnistria. – Chisinau: Universitas, 1993; Volk E. Transnistrien und Odessa (1941-1944). – Band 14. – Regensburg, 1996. – 123 p.; История Румын с древнейших времен до наших дней. /Кол. авт. Д. Драгнев, В. Мискевка, И. Шишкану. – Кишинев: Civitas, 2001. – 303 с.

14. Kiristescu C. Romania in al doilea razboi mondial. – In 2 vol. –Bucuresti: Universul Enciclopedic, 1995; Petrencu A. Romania si Basarabia in razboi mondial. – Chisinau, 1999; Buzatu G. Romania si Razboiul Mondial din 1939-1945. – Iasi : Centru de istorie si civilizatie Europeane, 1995. – 476 p.

15. Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945). Збірник документів і матеріалів. – Одеса: Маяк, 1971. – 307 с.; Молдавская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза. Сборник документов и материалов. – В 2-х тт. – Кишинев: Штиинца, 1976. – 674 с.; Николаевщина в годы Великой Отечественной войны 1941-1944 гг. Документы и материалы. – Одесса: Маяк, 1964. – 359 с.; Одеса в Великой Отечественной войне. Сборник документов и материалов. – В 3-х тт. – Одесса: Одесское областное издательство, 1947-1951; Одесская область в Великой отечественной войне 1941-1945 гг. Документы и материалы. – Одесса: Маяк, 1970. – 388 с.; Радянська Буковина. 1940-1945. Документи і матеріали. – Київ: Наукова думка, 1967. – 333 с.; Советский Придунайский край (1940-1945 гг.). Документы и материалы. – Одеса: Маяк, 1968. – 408 с.

Використані документи 1941-1944 років, що висвітлюють діяльність румунської окупаційної адміністрації в створених губернаторствах «Транснестрія» (ДАОО, ф. 2353 - Приказы губернаторства «Транснестрии»; ДАМО, ф. 1028 - Претура Очаковского уезда. г. Очаков, Николаевская область; ДАВО, ф. 2966 - Префектура уезда Могилев), «Бессарабія» та «Буковина» (НАРМ, ф. 706 - Военно-гражданский кабинет по администрации Бессарабии, Буковины и Транснестрии; ф. 1658 - Губернаторство Транснестрия; ф. 2072 Префектура Тираспольского уезда; ДАЧО, ф. 307 - Губернаторство провинции Буковины г. Черновцы) та інші. Матеріали фондів містять накази румунської окупаційної адміністрації про встановлення «нового порядку», показують політику загарбників у сферах економіки, сільського господарства, висвітлюють відношення до місцевого населення, євреїв, та подають документи, в яких наводиться перелік збитків, заподіяних окупованим територіям.

Матеріали діяльності підпільних груп і організацій, партизанських загонів та з'єднань на територіях Одещини (ДАОО, ф. 92 - Документы и материалы по истории Великой Отечественной войны на территории Одесской области (1941-1945 гг.)), Миколаївщини (ДАМО, ф. - 10 Николаевщина в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 - май 1945 гг.)), Вінниччини (ДАВО, ф. 425 - Подпольные организации, партизанские отряды периода Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Винницкая область) та тих, які діяли в Чернівецькій області (ДАЧО, ф.п. 1 - Черновицкий областной комитет коммунистической партии Украины) також знаходяться у архівних фондах. Зокрема, це звіти радянських органів влади, списки членів груп, довідки тощо.

Документи, які дають змогу простежити боротьбу підпільників і партизан на молдавських землях, існування Першого і Другого Молдавського з'єднань та інші знаходяться в архівних установах Молдови (АСПОМ, ф. 3280 - Коллекция документов партизанского движения Молдавии).

Історична наука представлена невеликою кількістю робіт по досліджуваних нами питаннях. До початку 90-х років ХХ століття публікації з теми здебільшого висвітлювали підпільно-партизанську боротьбу. І лише використання документів фондів архівних установ дало можливість досліджувати політику румунської окупаційної адміністрації, сторінки геноциду та зробити уточнення щодо окремих аспектів «малої війни». Але найбільш детальне висвітлення досліджуваних нами питань можливе при використанні як історичних досліджень, так і джерельної бази.

У другому розділі «Окупаційний режим в губернаторствах «Бессарабія», «Буковина» та «Транснестрія» розглянуто встановлення румунського окупаційного режиму на захоплених територіях, адміністративно-територіальний устрій; розкрито «новий порядок», заходи окупантів в сільському господарстві, культурі, релігії, освіті, показано відношення до місцевого населення, євреїв, військовополонених, наведено кількість втрат та пограбувань.

Із загарбанням румунськими окупантами територій південно-західної України і Молдавії були створені такі окупаційні зони: губернаторство «Транснестрія»

(Задністров'я), куди увійшли Одеська, південні райони Вінницької, західні райони Миколаївської областей та лівобережні райони Молдавії (з центром у місті Тирасполь, а з 17 жовтня 1941 року – в місті Одеса); губернаторство «Буковина» (з центром у місті Чернівці); губернаторство «Бессарабія», куди увійшли Ізмаїльська область і правобережні райони Молдавії (з центром у місті Кишинів). Таким чином, південно-західна частина українських земель і Молдавія потрапили виключно в зону румунської окупації, хоч і входили у різні губернаторства. Більше того, якщо губернаторства «Бессарабія» та «Буковина» увійшли до складу Румунського королівства, то губернаторство «Транснестрія» до нього не входило, а Румунія отримала лише німецький мандат на тимчасове управління цими територіями.

Для управління окупованими землями при румунському фашистському уряді був створений спеціальний орган «Військово-цивільний кабінет по адміністрації Бессарабії, Буковини і Транснестрії».

Верховна влада на окупованих територіях належала командуванню окупаційних військ, а цивільні органи повинні були допомагати армії у виконанні її функцій. Адміністрацією в губернаторствах з виконавчими функціями були управління, так звані Дирекції.

Губернаторства «Бессарабія» і «Буковина» очолювали військові, які призначались диктатором І. Антонеску. На відміну від них в губернаторстві «Транснестрія» спочатку посаду губернатора займала цивільна особа – професор Георгіу Алексяну. І лише 31 лютого 1944 року керівництво було передане в руки військової адміністрації на чолі з генералом Потоп'яну, а з 18 березня 1944 року німецькій управі «Befehlshaber der deutschen Gruppen in Transnistrien».

Адміністративно-територіальний устрій усіх трьох губернаторств складався з повітів, які поділялись на преторії (волості чи пласи (плази)), а ті в свою чергу ділились на сільські і міські управи (примарії), до яких входили комуни.

Повіти підпорядковувалися Директорату адміністративних справ. Їх очолювали префекти, які здійснювали керівництво преторами (прім-преторами), нотаріусами, повітовою поліцією, іншими органами управління на даній території.

Для утримання в покорі місцевого населення, боротьби з підпільниками і партизанами з метою реалізації своїх загарбницьких планів окупанти створили розгалужену мережу розвідувальних і каральних органів. Головним із них була сигуранца (охранка) – таємна політична поліція, яка діяла на території усіх трьох губернаторств. Каральні функції здійснювала жандармерія. Її інспекторат опирався під час виконання своїх функцій на жандармські підрозділи. При кожному жандармському батальйоні при легіоні існували відділи сигуранци, які займалися, в основному, питаннями розвідки та вербування агентури. До їх складу входила «Спеціальна служба інформації» (ССІ), діяльність якої була пов'язана з вирішенням питань контррозвідки і аналізом секретної інформації. А сигуранца використовувалася здебільшого для ведення боротьби з підпільниками, партизанами та іншими патріотами.

Основним судовим органом окупаційного режиму став військово-польовий суд, а слідчим – сигуранца. Рішення судів окупантів були остаточними і не підлягали ніякому оскарженню.

Досить розповсюдженим явищем була підтримка частиною місцевого населення окупаційної влади, так званий колабораціонізм. Дане явище було розповсюджене на всіх територіях південно-західної України і Молдавії, хоча причини його виникнення були різні.

«Новий порядок» окупантів базувався на фізичному і моральному терорі проти так званих расово-неповноцінних народів: слов'ян, євреїв, циган і комуністів. Окупаційна політика мала відверто колоніальний характер.

Щоб мати опору на селі румунські органи влади переселяли на землі новостворених губернаторств румунських «заможних селян», яким створювались нормальні умови проживання за рахунок поневоленого населення.

Встановлення окупаційного режиму проходило з обмеженням прав населення загарбаних територій, обкладання населення різноманітними податками та відробітками тощо.

Не дозволялося переміщення на території одного або різних губернаторств без дозволу окупаційної влади. Заборонялося збиратися разом більше трьох осіб, надавати притулок військовополоненим, партизанам та іншим патріотам. Також вводилась і комендантська година.

Складовою частиною колоніальної політики румунських окупантів була румунізація місцевого населення. Реалізацію цих планів окупаційні органи влади здійснювали шляхом конфіскації радянської (комуністичної) літератури, радіоприймачів, друкарських пристроїв тощо. Заборонялося ображати румунську націю, коментувати та розповсюджувати будь-які дані про події на фронтах війни, про дислокацію військових частин, пропагування тощо. За невиконання наказів і розпоряджень винних карали.

У громадських місцях жителів зобов'язували розмовляти румунською мовою. На румунський лад змінювалися прізвища людей, назви населених пунктів тощо.

Значну увагу окупаційна влада надавала освітній, культурній і релігійній діяльності. Оскільки, завдячуючи деяким поступкам, наприклад, дозволу функціонування шкіл, відкриття нових церков тощо, загарбники намагалися успішно вирішити питання румунізації, прагнули виховувати молодь в дусі відданості окупантам.

Політика румунської влади у сільському господарстві була спрямована не лише на ліквідацію колгоспів, але й на отримання високих прибутків шляхом жорстокої експлуатації сільського населення. На період сільськогосподарських робіт здійснювалася мобілізація всього населення віком від 12 до 70 років. Вводилася обов'язкова трудова повинність, інші види відробітків.

Встановлення окупаційного «нового порядку» супроводжувалося геноцидом проти місцевого населення. Лише в Одесі у перші дні окупації було повішено більше 200 мирних жителів. Подібними методами відбувалося встановлення «нового

порядку» і в губернаторстві «Бессарабія». Були створені концтабори для військовополонених та мирного населення: «Дулаг 162» в Болграді, «Бужорка» в місті Рені, в Саратському районі, в Татарбунарах та інші, в яких окупанти знищили десятки тисяч чоловік. Велику кількість мирних жителів, патріотів і партизан було страчено фашистськими загарбниками і в губернаторстві «Буковина».

Особливо жорстоким було ставлення окупантів до єврейського населення. Перший етап знищення євреїв «Бессарабії» та «Буковини» розпочався в 1941 році під час військових дій на окупованих територіях, коли єврейське населення знищувалося спеціальними групами СС та загонами румунської жандармерії.

З кінця липня 1941 року в губернаторстві «Бессарабія» були створені концтабори для єврейського населення в Кишиневі, Орґеєві, Болграді, Рені, Кагулі та інших населених пунктах. За офіційними даними румунської влади в них нараховувалося більше 80 тисяч чоловік. У губернаторстві «Буковина» також існували подібні табори в Чернівцях, Сокирянах, Вашківцях, Садгорі, Герці та інших пунктах.

Другий етап знищення євреїв – це період перебування в тимчасових таборах та гетто на території «Бессарабії» у серпні-вересні 1941 року. Третій – депортація в «Трансністрію» у жовтні-листопаді 1941 року, під час якої було знищено велику кількість єврейського населення.

У самій «Трансністрії» по Одеському військовому округу лише на початок 1942 року було оголошено про обов'язкову явку всіх євреїв Одеси на Слобідку – пересильне гетто для депортації євреїв у населені пункти півночі Очаківського та півдня Березівського повітів.

Наступні етапи знищення єврейського населення проходили з кінця 1941 по 1943 роки. На кінець 1942 року кількість депортованих євреїв із губернаторств «Бессарабія» та «Буковина» досягла 190-200 тисяч чоловік.

У «Трансністрії» євреї розмішувалися в 4-х головних пунктах: в Голтянському районі (Акмечетка, Богданівка, Доманівка) та Березівському районі. Загальна кількість загинувших євреїв у цих таборах складає 132 тисячі чоловік. На відміну від гетто, що знаходилися в зоні німецької окупації в «Трансністрії» єврейські табори смерті проіснували всю війну.

Таким чином, окупаційний режим, який був впроваджений румунською адміністрацією на територіях південно-західної України і Молдавії базувався на обмеженні прав місцевого населення. Він був спрямований на штучне розчленування загарбаних територій, знищення частини їх мешканців, на отримання прибутків шляхом масової експлуатації жителів цих територій та створення соціальної опори для підтримки свого «нового порядку».

У третьому розділі «Підпільно-партизанська боротьба народних месників на територіях південно-західної України і Молдавії» розглядається процес зародження, становлення та діяльності підпільних груп і організацій, партизанських загонів та з'єднань, одиноких патріотів. Проводиться аналіз чинників, які вплинули на недостатній рівень організації підпілля і партизанської

боротьби в тилу, їх керівництва та управління тими чи іншими групами і організаціями.

Початок Великої Вітчизняної війни, який супроводжувався встановленням «нового порядку», вніс значні зміни в життя населення України та Молдавії. Зважаючи на це, було визнано доцільним ведення «малої війни» на окупованих територіях.

Організація підпільної та партизанської боротьби на окупованій території України проходила в складних умовах. Директива по створенню партизанських загонів та диверсійних груп дійшла до місць призначення в той час, коли німецько-румунські війська уже захопили велику територію українських земель. Окрім цього, питання щодо створення груп і загонів намагались вирішити різні радянські відомства, які не завжди погоджували свої дії. Вище керівництво було мало обізнане з веденням «малої війни», бракувало досвіду, не вистачало військових кадрів, досвідчених в організації підпілля, оскільки частина з них в цей час знаходилася в сталінських таборах. Не вистачало матеріального забезпечення, засобів зв'язку. Добре було сформовано каральну систему окупантів.

Ще одним чинником, який заважав розгортанню боротьби та діяльності підпільних груп і партизанських загонів, була зрада. Адже частина місцевого населення з тих чи інших причин підтримувала окупантів. А інші, під загрозою смертної кари, називали прізвиська патріотів та місця дислокації окремих груп та їх штабів. Все це призвело до того, що в період організації їх діяльності було знищено велику кількість підпільних обкомів і райкомів, підпільних організацій і груп.

Але, незважаючи на відсутність керівного центру, розпочали боротьбу поодинокі патріоти, створювались підпільні групи, які діяли в умовах переслідувань окупантами. Не дивлячись на труднощі, з перших днів війни в Одесі був сформований підпільний обком, на чолі з О. П. Петровським та С. С. Сухаревим.

Лише зі створенням у травні 1942 року при ставці Верховного Головнокомандування Центрального штабу партизанського руху на чолі з П. К. Пономаренком, а в червні – Українського штабу партизанського руху, очолюваного Т. А. Строкачем завершився процес формування єдиної системи управління партизанським і підпільним рухом, що дало поштовх для активізації партизанської і підпільної боротьби.

Процес організації радянського підпілля і партизанських формувань в Молдавії проходив в кінці червня-початку липня 1941 року. Передбачалося організувати партизанські загоны, диверсійні групи, які мали залишатися в тилу ворога для здійснення боротьби з окупантами. Але в умовах ведення кровопролитних боїв і наступу окупантів не вдалося вирішити до кінця організаційні питання по оформленню комуністичного підпілля і партизанських загонів, навчити майбутніх підпільників і партизан багатьом тонкощам ведення підпільно-партизанської боротьби, забезпечити їх всім необхідним тощо. На жаль, не було створено окремих підпільних партійних центрів з керівництва комуністичним (радянським) підпільно-партизанським рухом у Молдавії.

Пасивність багатьох членів груп, значна частина нестійких елементів в рядах народних месників, несприятливі географічні умови (невеликі лісові масиви молдавських кодр на правобережжі) тощо також заважали розвитку підпільно-партизанської боротьби. Частина населення (місцеві експлуататори, кримінальні елементи, завербовані агенти) підтримувала окупантів.

Попри це, окремі партизанські загоны і підпільні групи в Кишиневі, Бендерах, Кагулі, Бельцах, Тирасполі, Кам'янці з початку окупації території Молдавії змогли відразу перейти до активних бойових дій.

І лише у вересні 1941 року Бюро ЦК КП (б) Молдавії, яке діяло на території України, прийняло рішення про створення підпільного республіканського партійного центру для керівництва підпільно-партизанським рухом в Молдавії під керівництвом секретаря Слободзейського РК КП (б) Молдавії А. М. Терещенко. 25 вересня 1941 року всі 9 чоловік були перекинуті десантом за 15 кілометрів від Кишинєва. Але в результаті жорстокого бою з каральним загonom окупантів вони загинули.

Все це призвело в подальшому до спаду партизанського руху в Молдавії. 3 травня 1942 року ЦК КП (б) Молдавії прийняло постанову «Про посилення партизанської війни в тилу німецьких загарбників». Але лише в кінці листопада, коли в складі Українського штабу партизанського руху було створено окремий другий відділ партизанського руху Молдавії, який діяв на правах військового відділу ЦК КП(б) Молдавії, боротьба народних месників стала більш координованою та організованою. Керівником було призначено І. І. Альошина.

З кінця листопада 1942 року до кінця року відбулися зміни і в системі управління підпільною і партизанською боротьбою на Україні. В січні 1943 року Центральним штабом партизанського руху було затверджено «Оперативний план першочергових заходів по посиленню партизанського руху на Україні». А в липні цього ж року було прийняте рішення Політбюро ЦК КП(б)У «Про стан і розвиток партизанського руху на Україні», в якому вказувалось на недостатню активізацію боротьби в населених пунктах. У відповідь на ці та інші оперативні плани була розгорнута широкомасштабна кампанія на весняно-літній період 1943 року, яка виявилася у створенні підпільних груп і організацій, партизанських загонів.

В Молдавії, враховуючи діяльність окремих підпільних груп і організацій, бюро ЦК ВКП(б) М розпочав активізацію партизанського руху, щоб перетворити його на основну форму боротьби з ворогом на окупованих територіях. З метою набуття досвіду ведення партизанської боротьби і в подальшому створенням рейдових партизанських загонів, що повинні були вийти на територію Молдавії закидалися групи організаторів партизанських формувань в райони діяльності українських (Чернігівщина) та білоруських партизан (Лельчицький район Поліської області).

3 травня по вересень 1943 року було створено кілька партизанських загонів, з яких було організовано Перше і Друге Молдавські партизанські з'єднання, під керівництвом В. А. Андрєєва та Я. П. Шкрєбача. З липня по грудень на базі

молдавських організаторських груп були створені загони імені Г. І. Котовського, імені С. Г. Лазо, імені О. В. Суворова, імені М. І. Калініна, імені В. І. Чапаєва, які своїми діями сприяли знищенню ворога.

Виконання весняно-літньої кампанії 1943 року з виведення оперативних груп ЦК КП(б)У та УШПР на території північної Буковини зазнало невдач. Це було пов'язане із досить сильним опором, який зустріли радянські загони від з'єднань ОУН-УПА. Тому підпільна і партизанська боротьба на територіях, що входили в губернаторство «Буковина» була не досить розповсюдженою, а діяли окремі групи і загони.

1944 рік став останнім етапом визволення від окупантів українських і молдавських земель. Готуючи весняний наступ по визволенню південних областей України Український штаб партизанського руху поставив перед підпільниками завдання посилити збір інформації про пересування відступаючих військ ворога, перегрупування його резервів. Для прискорення виконання цих завдань у тил направлялись розвідувально-диверсійні групи.

З початком 1944 року активізація підпільно-партизанської боротьби позначилася не лише на українських, але і на молдавських землях. Одночасно із наближенням до лівобережжя Молдавії партизанських загонів Першого і Другого молдавських з'єднань на окуповану територію десантувались організаторські групи, перед якими ставилося завдання створення партизанських загонів.

У зв'язку з великою дислокацією німецьких військ на тих українських землях, через які намагалися пройти молдавські партизанські з'єднання на територію Молдавії, загонам Першого і Другого з'єднань вийти не вдалося. Але, незважаючи на це, вони сприяли знищенню ворога в західних областях України.

Таким чином, у відповідь на жорстокість фашистських загарбників місцеве населення піднялося на боротьбу у формі підпільних груп і партизанських загонів. Спочатку дії патріотів південно-західної України були неорганізованими і носили поодинокий характер, і лише з кінця 1942 року відбулася активізація їх діяльності. А на молдавських землях діяльність партизан стала основною формою опору лише з початку 1944 року.

ВИСНОВКИ:

З початком нападу фашистської Німеччини та її союзниці Королівської Румунії на СРСР, територію України було штучно розчленовано на німецьку і румунську окупаційні зони, а Молдавія знаходилася лише в зоні румунської адміністрації, хоча і входила у дві різні окупаційні зони.

Для управління окупованими землями фашистські загарбники встановили режим так званого «нового порядку», який ліквідував усі радянські органи влади і громадські організації, а натомість створив окупаційну адміністрацію.

Вільне переміщення місцевого населення на окупованих територіях було можливе з дозволу відповідних органів румунської адміністрації та у відведені для цього години.

Конфісковувалася радянська література, друкарські і передавальні пристрої тощо. Повсюди проводилася насильницька румунізація місцевого населення.

Для реалізації своїх людинаненависницьких планів окупанти створили розгалужену мережу контролюючих, розвідувальних і каральних органів.

З перших днів панування на територіях південно-західної України і в Молдавії румунські загарбники розпочали масове знищення місцевого населення, особливо слов'янського, а також євреїв і циган. Для цього використовувалися табори смерті тощо. Трагічно склалася доля місцевих жителів, військовополонених.

«Новий порядок» базувався на примусовому режимі рабсько-кріпосницької праці для всього місцевого населення, за виключенням німецьких поселенців. Грабінг місцевих жителів здійснювався не лише через примусову працю, але і через велику кількість податків і поставок для окупаційної армії.

Фашистські загарбники нанесли величезних збитків народному господарству, освіті, медицині, культурі тощо на окупованих територіях південно-західної України і Молдавії, що входили в губернаторства «Бессарабія», «Буковина» і «Трансїстрія».

Незважаючи на жорстокість «нового режиму» щодо населення окупованих територій південно-західної України і Молдавії, воно піднялося на боротьбу з ворогом і розпочало чинити йому опір у невеликих підпільних групах, діяльність яких згодом переросла в організовану підпільно-партизанську боротьбу.

Організація і розгортання антифашистського руху проходили в умовах постійного переслідування його учасників з боку цивільних окупаційних органів влади, жандармерії, сигуранци, гестапо, каральних органів тощо, що призводило до арештів підпільників і партизан (особливо в 1943 році).

В Україні партизанський рух у своєму розвитку пройшов 3 етапи. Через низку об'єктивних і суб'єктивних причин опір фашистським загарбникам у Молдавії був значно слабшим, ніж в Україні. В Молдавії основними формами опору ворогу з осені 1941 року до початку 1944 були політична робота підпільних груп, масовий саботаж та диверсійна діяльність. І лише з початку 1944 року партизанська боротьба стала основною формою народної боротьби проти фашистських загарбників.

Незважаючи на жорстокість окупантів, переслідування народних месників тощо, боротьба підпільно-патріотичних груп і осередків та окремих патріотів, партизанських загонів і груп з окупантами на територіях південно-західної України і Молдавії набула широкого розмаху, що сприяло знищенню ворога та наближенню Дня Перемоги.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Терєфера Н. В. Окупаційний режим в «Трансїстрії» (Задністров'я)// Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – 2006. – Вип. 10. – Ч. 1. – С. 476-483.
2. Терєфера Н. В. Геноцид проти місцевого населення на території Одещини// Сторінки воєнної історії України. Збірник наукових статей. – 2005. – Вип. 9. – Ч. 2. – С. 320-326.

3. Дейнека Н. В. «Новий порядок» в зонах окупації румунської адміністрації і вчинення опору підпільниками і партизанами (1941-1944 рр.)// Перспективи. - № 2 (34). – 2006. – С. 14-20

4. Дейнека Н. В. Губернаторство «Буковина» в роки Великої Вітчизняної війни: окупаційний режим і підпільно-партизанська боротьба// Науковий вісник. - № 5 (42). – Одеса, 2007. – С. 151-162.

5. Терефера Н. В. Історіографія підпільно-партизанської боротьби на територіях південної України і Молдавії (в зонах румунської окупації)// Велич подвигу народного. Збірка наукових статей міжнародної конференції, присвяченої 60-річчю Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні. – Одеса, 2006. – С. 167-171.

6. Терефера Н. В. Радянське підпілля на півночі Одещини у боротьбі проти румунського окупаційного режиму (1941-1944 рр.)// Історія та географія. Збірник наукових праць. – Харків, 2006. – Вип. 21-22. – С. 101-103.

7. Терефера Н. В. Бессарабія та Північна Буковина в роки Великої Вітчизняної війни: окупаційний режим та радянський рух опору// Історія та географія. Збірник наукових праць. – Харків, 2007. – Вип. 25-26. – С. 74-76.

АНОТАЦІЇ

Дейнека Н. В. Боротьба підпільників і партизан південно-західної України і Молдавії проти румунського окупаційного режиму (1941-1944 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія – Одеський національний університет, Одеса, 2007.

Дисертацію присвячено проблемі аналізу сутності окупаційного режиму та боротьби населення територій південно-західної України і Молдавії проти нього в роки Великої Вітчизняної війни в підпільних групах і організаціях, партизанських загонах і з'єднаннях. У роботі проведено порівняльний аналіз окупаційного режиму, проаналізовано причини, що заважали успішній організації та діяльності підпілля і партизанської боротьби, наведено перелік груп і загонів, розкрито їх етапи діяльності.

Ключові слова: окупаційний режим, геноцид, «новий порядок», губернаторство, диктатура, підпільно-партизанська боротьба, Український штаб партизанського руху, визволення.

Дейнека Н. В. Борьба подпольщиков и партизан юго-западной Украины и Молдавии против румынского оккупационного режима (1941-1944 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история – Одесский национальный университет, Одесса, 2007.

Диссертация посвящена проблеме анализа сущности оккупационного режима и борьбы населения территорий юго-западной Украины и Молдавии против него в

годы Великой Отечественной войны в подпольных группах и организациях, партизанских отрядах и соединениях. В работе проведено сравнительный анализ оккупационного режима в зонах румынской оккупации: освещено административно-территориальное устройство и управленческий аппарат, «новый порядок», геноцид, политику представителей румынской администрации в экономической, сельскохозяйственной, образовательной, культурной сферах. Проанализировано причины, которые мешали успешной организации, зарождению, становлению, деятельности подполья и партизанской борьбы, указаны группы и отряды, раскрыты этапы их деятельности на территории юго-западной Украины и Молдавии.

Ключевые слова: оккупационный режим, геноцид, «новый режим», губернаторство, диктатура, подпольно-партизанская борьба, Украинский штаб партизанского движения, освобождение.

Dejneka N. W. The underground and guerrilla struggle of Southwest Ukraine and Moldova against the Roumanian occupation regime (1941-1944). - Manuscripts.

The dissertation is submitted for scientific degree of candidate of historical science in speciality 07.00.02 – World history – Odessa National University, Odessa, 2007.

The dissertation is devoted to a problem of the analysis of an occupation regime and struggle of the population of territories of southwest Ukraine and Moldova against it in time of Great Patriotic war in underground groups and the organizations, guerrilla groups. This work provides a comparative analysis of an occupational regime, it is analysed the reasons which prevented successful organization and activity of the an underground and guerrilla struggle, groups are enlisted, their stages of activity are revealed.

Key words: occupation regime, genocide, «the new regime», province, dictatorship, underground-guerrilla struggle, Ukrainian guerrilla movement staff, liberation.

Підписано до друку 03.09.2007 р. Обсяг 1,0 друк. арк.
Формат 60 x 90/16 Зам № 117
Тираж 100 прим.

Друк: м. Одеса, вул. Віце-Адмірала Жукова, 13/15